

РЕЦЕПЦІЯ ТВОРЧОСТІ МИРОСЛАВА ДОЧИНЦЯ
В ЛІТЕРАТУРНО-КРИТИЧНІЙ ДУМЦІTHE RECEPTION OF MYROSLAV DOCHYNETS' CREATIVE WORK
IN LITERARY-CRITICAL DISCOURSE

Іщенко О.А.,

*аспірант кафедри української мови і літератури
Сумського державного педагогічного університету
імені А.С.Макаренка*

Стаття присвячена вивченню літературно-критичної думки щодо творчості сучасного українського письменника М. Дочинця. У дослідженні акцентовано на основних проблемах рецепції творів прозаїка, які порушуються у працях літературознавців і літературних критиків (художньо-естетична цінність творів, їхня жанрова природа, специфіка художнього моделювання концепції протагоністів, спорідненість романів із відомими творами української та світової літератури тощо). Аналіз літературознавчих розвідок дав нам змогу зробити висновок про відсутність ґрунтовних студій, присвячених питанню поетики, ґенези творчого стилю, хронотопу та проблематики прози М. Дочинця.

Ключові слова: М. Дочинець, рецепція, літературно-критичний дискурс, стаття, рецензія.

Статья посвящена изучению литературно-критической мысли о творчестве современного украинского писателя М. Дочинца. Акцентируются на основных проблемах рецепции произведений писателя, которые прослеживаются в трудах литературоведов и литературных критиков (художественно-эстетическая ценность произведений, их жанровая природа, специфика художественного моделирования концепции протагонистов, родство романов с известными произведениями украинской и мировой литературы и так далее). Анализ литературоведческих исследований позволил нам сделать вывод об отсутствии фундаментальных исследований, посвященных вопросу поэтики, генезиса творческого стиля, хронотопа и проблематики прозы М. Дочинца.

Ключевые слова: М. Дочинец, рецепция, литературно-критический дискурс, статья, рецензия.

The article is devoted to the study of literary-critical thought about the creative work of modern Ukrainian writer M. Dochynets. The research focuses on the main problems of the reception of works of the prose writer, which are violated in the writings of literary critics (artistic and aesthetic value of works, their genre nature, the specificity of artistic modeling of the concept of protagonists, the affinity of novels with famous works of Ukrainian and world literature, etc.). The analysis of literary exploration has allowed us to conclude that there are no solid studies devoted to poetics, genesis of creative style, chronotope and problems M. Dochynets' prose.

Key words: M. Dochynets, reception, literary-critical discourse, article, review.

Постановка проблеми. Розвиток літератури в усі часи забезпечувався сміливим поєднанням різноспрямованих мистецьких традицій із новаторськими експериментами. Особливого значення цей процес набув у літературному житті нашої країни кінця ХХ – початку ХХІ століття з появою нових імен у літературному процесі, що викликало необхідність аналітичного розгляду та критичної оцінки їхнього творчого доробку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Одним із найяскравіших представників української літератури початку ХХІ століття є письменник, публіцист і видавець М. Дочинець. Його творчість привертає увагу критиків і літературних діячів О. Гавроша, Є. Сверстюка, Л. Скорини, М. Слабошпицького, П. Сороки та інших; літературознавців М. Васьківа, Л. Горболіс, О. Капленко, О. Талько та інших.

Постановка завдання. У дослідженні увагу зосереджено на основних проблемах рецепції прози М. Дочинця, які порушуються в сучасному літературно-критичному дискурсі (художньо-

естетична цінність творів, їхня жанрова природа, специфіка художнього моделювання концепції протагоністів, спорідненість романів із відомими творами української та світової літератури тощо).

Мета статті – з'ясувати ступінь вивчення творчості письменника в сучасному українському літературно-критичному дискурсі та визначити коло питань, які ще не були предметом окремих студій.

Виклад основного матеріалу. Від своєї появи найвідоміші твори М. Дочинця про закарпатського мудреця Андрія Ворона, незважаючи на схвальні відгуки читачів, отримали неоднозначні оцінки літературних критиків і публіцистів щодо ідейно-тематичного наповнення та їхньої художньої цінності. Зокрема, О. Щур у статті «Український Коельйо: Мирослав Дочинець зумів угадати запити типового читача» наголошує на тому, що роман «Вічник. Сповідь на перевалі духу» та книгу духовних настанов «Многії літа. Благії літа. Заповіді 104-річного Андрія Ворона – як жити довго в щасті і радості» варто розгля-

дати лише як удалий комерційний проект, а не як твори, що гідні серйозних літературно-критичних досліджень. Вона вважає романи М. Дочинця дидактичними й декларативними, але не психологічно переконливими й естетично довершеними [див. про це: 28].

О. Коцарев у рецензії на роман «Криничар. Діяріюш найбагатшого чоловіка Мукачівської домінії» зазначає, що «феномен Мирослава Дочинця перебуває на тонкій межі розважальності, стилістичної вправності, густоти та дидактики» [16]. Автор не обмежується лише переліком «недоліків» творчої манери письменника і звертає увагу на художні особливості твору, його вдалу стилістику, жанрову специфіку, пригодницький сюжет, акцентує на зверненні до історичного минулого України, можливості альтернативних потрактувань наявних у романі образів-символів (три головні «стихії» – собаки, вода і гроші) тощо. «Не можна не оцінити вміння вдало оформлювати, відтінити надміру передбачувані ходи, наповнювати їх різноманітними, психологічно виписаними подіями і персонажами», – зауважує дослідник [16]. Він переконаний в ефективності творчої манери письменника, але наголошує на відсутності самодостатності та надмірній пишновності прози.

Незважаючи на окремі іронічні зауваження, статті та рецензії сучасних українських дослідників містять переважно схвальні відгуки про творчість М. Дочинця. Наприклад, В. Базилевський вважає письменника майстром масштабного мислення, оповідачем, який вдало використовує знання читацької психології. «Його «Вічник», «Горянин», «Криничар» відклалися в пам'яті пізнавальним матеріалом, мальовничим густописом письма, інтригуючою подієвістю, характерами і мовним повнокров'ям. Усе те озвалося в душі тією особливою просвітленістю, яку здатні викликати тільки неабиякі твори», – зауважує критик [1]. Відомий літературознавець Є. Сверстюк погоджується з думками про оригінальність авторського стилю М. Дочинця та висловлює високу оцінку його роману «Вічник. Сповідь на перевалі духу»: «Це більше ніж література. Там є та глибина справжності. Більшість людей зацікавилось головним героєм як цілителем. Світ хворий і хоче зустріти свого доброго лікаря. Це роман, який вчить і який дає образ людини, що вчиться все життя» [19, с. 23]. Він переконаний, що представлена у романі «наука життя не застаріє, й цей твір буде представляти вічний дух України» [19, с. 23], а художня цінність роману полягає у наявності образу героя, «на якому тримається дух

народу», духовності, захопливому сюжеті, мові й оригінальному стилі тощо.

Самобутність і художнє багатство романів закарпатського письменника дедалі частіше привертає увагу вчених-літературознавців. Наприклад, О. Капленко у розвідці «Філософія прози Мирослава Дочинця» розподіляє відомості про його творчість на окремі «рубрики»: «Сторінки біографії», «Опертя на попередню філософську і літературну традицію», «Назви, присвяти та епіграфи», «Поетика», «Дружба, Віра, Бог», «Філософія їжі», «Філософія грошей». На основі творів та інтерв'ю письменника, дослідник робить такий висновок про специфіку творчої манери прозаїка: «Людині зовсім не пропонується втеча від зовнішнього світу, а навпаки – активне входження у світ і існування у ньому. Читач у результаті прочитання зовсім не відчуває дискомфорту і опертя благам цивілізації. Він просто правильно обирає запропонований набір благ за сформованою ієрархією цінностей» [14, с. 44]. Дослідник слушно зауважує, що проза М. Дочинця вимагає вдумливого прочитання, адже лише за цієї умови можливе розуміння оригінального світогляду героїв письменника. Як і інші критики, О. Капленко акцентує на дидактичному спрямуванні філософії прози, не заглиблюючись у її екзистенційні, онтологічні та психоаналітичні аспекти.

Не можна не погодитись із твердженням О. Талько, що творчість М. Дочинця «є знаковим явищем у сучасній українській літературі», адже «засвідчує дієву значущість справжнього мистецтва, утверджує вічні життєві істини, вчить жити і виживати за різних обставин» [26, с. 38]. Досліджуючи прозу письменника, вона звертається до визначення її жанрової належності й виокремлює характерні для новели особливості: стислість і лаконізм, метафоричність [27, с. 39; 25; 26]. О. Талько акцентує на імпресіоністичних елементах поезики роману «Вічник. Сповідь на перевалі духу». Дослідник вважає, що «дивовижна художня образність, органічне поєднання елементів реального та химерного, побутового та міфологічного, дійсного та уявного, утаємниченого та буденного» свідчать про належність твору до «магічного реалізму» [див. про це: 25].

До проблеми жанрової природи творів М. Дочинця частково звертається С. Величко у розвідці «Поняття «параболічний роман» як літературознавча проблема». Вона розглядає твори письменника як зразки постмодерністського «параболічного роману» ХХІ століття. Учений зауважує, що твори письменника є прикладом

«житійного роману» про долю особистості, котра шукає істини, що дозволить жити в гармонії з Всесвітом» [3, с. 29], і тому їх варто зараховувати до синтетичного жанру роману-притчі.

М. Васьків, аналізуючи творчість М. Дочинця, звертається до наративних особливостей роману «Криничар. Діяріюш найбагатшого чоловіка Мукачівської домінії», які полягають «в особливій формі самоінтерпретації – підсумуванні окремих епізодів, романних подій афоризмами, сентенціями, мудрими настановами» [2, с. 25]. Дослідник зауважує, що прозаїк через розповідь про життя героя відтворює минуле й сучасність «цілого етносу». Особливістю творчості М. Дочинця літературознавець визначає «відверте повчання», яке, по-перше, не є недоліком творів, а специфікою ідіостилію письменника, «головними героями творів якого є люди мудрі, досвідчені, з насиченою біографією» [2, с. 26], по-друге, пояснюється орієнтацією на сучасного реципієнта, його здатність, уміння та бажання інтерпретувати прочитане.

На особливу увагу заслуговують праці Л. Горболіс, присвячені дослідженню романів «Горянин. Води Господніх русел» та «Світован. Штудії під небесним шатром» із використанням актуальних для сучасного літературознавства екокультурного та екотілесного аспектів потрактання художнього тексту [7; 8]. Обраний вектор дослідження, на думку автора, допомагає з'ясувати «роль та значення традицій, звичаїв, неписаних правил і норм, народних вірувань у формуванні екологічної культури головного героя твору» [7, с. 124]. Праці Л. Горболіс засвідчують, що залучення ідей літературної антропології та геронтології сприяє ґрунтовному аналізу концепції протагоністів у прозі закарпатського письменника.

Наступною важливою проблемою, пов'язаною з рецепцією творчості М. Дочинця, є питання про спорідненість його прози з окремими зразками світової та української літератури. Дослідники вказують на подібність представленої в його романах художньої моделі всебічно розвинутого протагоніста-мудреця, здатного виживати в екстремальних умовах, до літературного психотипу, який простежується у творах зарубіжних та українських письменників. Наприклад, К. Родик у статті «Апгрейд жанру і виду» зауважує про подібність пригод Андрія Ворона до «хрестоматійних інструкцій з виживання» Д. Дефо, Ф. Купера, Дж. Лондона. Критик переконаний, що за жанром роман «Вічник. Сповідь на перевалі духу» – «типове повчання часів Київської Русі», «белетризований виклад стоїцизму», поді-

бний до «Моральних листів до Луцілія» Сенеки. У рецензії «Дао, гроші, втрачений рай: чергова сходишка Мирослава Дочинця» критик зараховує прозу закарпатського автора до неотрадиціоналістського дискурсу сучасної української літератури, зауважує про спробу сягнути «поінтелектуального рівня» і вважає його книги суголосними псевдоінтелектуальним творам бразильського письменника П. Коельйо. Проте К. Родик зауважує про еволюцію М. Дочинця як письменника: «Переводячи прикладну літературу в мистецьку – «Многі літа...» у «Вічник» – Мирослав Дочинець звершив воістину профподвиг. Докорінно змінив мовну стилістику, проснував оповідь надійною ниткою екшена, згармонізував раніше подекуди еkleктичні філософські максими, вигострив думку» [18]. Особливістю творчої манери М. Дочинця він визначає «зосередженість» і «надмірну серйозність», які, на думку рецензента, свідчать про те, що «автор усе ще шукає власний голос і репертуар, імпровізуючи зі шлягерами колег, які здобулися світового визнання. <...> Суто репортерський потяг розповідати всілякі бувальщини бере гору над усіма іншими літературними прийомами» [17]. Крім того, К. Родик зауважує, що текст роману «Криничар. Діяріюш найбагатшого чоловіка Мукачівської домінії» містить самоповтор автора, адже у ньому помітні епізоди з опублікованої у 2010 році збірки газетних есе «Курси крою і життя. Рецепти маленьких щасть». Подібні «збіги» пояснюються особливостями творчої манери М. Дочинця, яка, безумовно, тяжіє до жанру новели. Письменник зауважує, що створює спочатку «філософсько-психологічні зарисовки» [11, с. 80–81], які пізніше використовує у великій прозі (наприклад, роман «Лис у винограднику» містить численні паралелі зі збіркою новел «Хліб і шоколад»).

М. Слабошпицький виказує протилежний погляд стосовно спорідненості прози М. Дочинця з українською та світовою літературною традицією. Зауважуючи про подібність «окремих сторінок» роману М. Дочинця до творів Д. Дефо, Ж.-Ж. Руссо, В. Арсеньєва, М. Пришвіна та інших літераторів, він робить висновок про те, що «талановиті твори завжди перегукуються один з одним, анітрохи не втрачаючи своєї оригінальності... <...> Справжня література має ту особливість, що кожен її новий твір неодмінно кореспондує з тими, що вже в ній є, рецепційно перегукується з ними і мовби підсумовує їх» [21]. Критик переконаний, що «Вічник. Сповідь на перевалі духу» «підмикає» читача до інтелектуального поля всієї літератури» [21]. Він

наголошує, що романи «Криничар. Діаріюш найбагатшого чоловіка Мукачівської домінії» та «Горянин. Води Господніх русел» – «принципово новаторські у плані авторських ідей» [21]. Зазначені твори, на думку критика, демонструють чітко сформований ідіостиль, основною ознакою якого є «переведення всієї оповіді в узагальнений план легенди чи притчі» [21]. М. Слабошпицький вважає прозу М. Дочинця «окремим материком нашої літератури», адже вона не має аналогів у сучасному літературному процесі.

Т. Вергелес під час інтерв'ю з прозаїком порівнює його роман «Вічник. Сповідь на перевалі духу» з твором «Століття Якова» сучасного українського письменника В. Лиса і висновує: «Це та сама стежка, тільки «Століття Якова» – вимисел, а «Вічник» – реальна людина, яку знав автор і спогади якої записав» [4]. М. Дочинець переконаний, що в літературній творчості художній вимисел може стати переконливішим за реальні факти, «якщо він справді художній, коли віриш образу, метафорі. Вічник – герой типізований, скристалізований аж до міфу. Українська література (героїчного вмирання) потребує саме таких. Ми шукаємо приклади, нам потрібно на когось спиратися» [4]. Реалізація цих естетичних настанов дає підстави Ю. Дяченко, досліджувати модель протагоніста роману «Вічник. Сповідь на перевалі духу» з використанням архетипного методу літературознавчого аналізу тексту. Дослідник переконана, що головний герой письменника втілює риси первообразу Мудрого Старця (К.-Г Юнг), який реалізується в тексті твору завдяки філософічності, вираженій у формі афоризмів, використанням прийому образу-ідеї, позатекстовим елементам у вигляді порад тощо [див. про це: 12, с. 89].

Л. Скорина переконана, що, незважаючи на очевидні спільні риси, існує суттєва відмінність, яка полягає в «особливій виразності, переконливості, пластичності, а головне – національному колоритові» героїв М. Дочинця [див. про це: 20]. Після публікації романів «Криничар. Діаріюш найбагатшого чоловіка Мукачівської домінії» та «Горянин. Води Господніх русел» у літературно-критичному дискурсі виникли різні погляди стосовно факту подібності форми і змісту прози автора. Л. Скорина вважає, що ці твори і попередній «Вічник. Сповідь на перевалі духу» варто сприймати як романний цикл, споріднений за жанром, стилем, ідейним наповненням, на рівні архітектоники тощо. Науковець зауважує про можливість розглядати ці збіги у значенні «фірмового почерку» письменника» або потрактувати «як

трафаретність, самоповтор» і додає: «Хотілося б вірити, що структурна повторюваність романів М. Дочинця не є симптомом літературної стагнації, що прозаїк піде далі й запропонує читачеві щось нове й цілком оригінальне» [20].

П. Сорока у статті «Горянин»: руслами Господніх вод» висловлює протилежну думку стосовно факту подібності та самоповтору в романах закарпатського письменника: «Мирослав Дочинець сягнув свого зросту і сили чи, інакше кажучи, викристалізував художній стиль до вищого ступеня досконалості й ось уже який рік підкорює вершину за вершиною. <...> І прикро слухати, коли говорять, що прозаїк повторюється чи іде по колу або ще гірше – поставив своє письмо на конвеєр. Це стосується багатьох, але не М. Дочинця» [22, с. 18]. Критик зауважує про подібність творчої манери закарпатського письменника до ідіостилу Галини Пагутяк, Є. Пашковського, А. Дімарова, В. Шкляра, але водночас переконаний, що «М. Дочинець – своєрідний, ні на кого не схожий». П. Сорока зараховує романи письменника до золотого фонду української літератури. Він вважає, що в останньому романі М. Дочинця «Мафтей. Книга, написана сухим пером» відчувається «усе та ж енергія і напруга мислі, все той же блискучий і витриманий до кінця стиль...» [23, с. 12], що свідчить про відсутність «професійної утоми».

Висновки. У сучасному літературно-критичному дискурсі проза М. Дочинця неодноразово ставала об'єктом аналізу В. Базилевського, Т. Вергелес, О. Гавроша, Є. Сверстюка, Л. Скорини, М. Слабошпицького, П. Сороки та інших учених. Дослідники у своїх студіях подають загальну характеристику художнього світу автора, простежують витоки його творчості, анонсують вихід романів тощо. Наукова рецепція прози М. Дочинця перебуває на стадії формування. Починаючи з 2012 року, з'являються розвідки М. Васьківа, Л. Горболіс, О. Капленко, О. Талько та інших, спрямовані здебільшого на виявлення основних художніх особливостей прози, її проблемно-тематичного діапазону, сюжетно-композиційного рівня окремих творів, образної системи тощо. Дослідження напрацьовань, присвячених творчому доробку М. Дочинця, дає змогу констатувати, що сьогодні відсутні праці, присвячені еволюції естетичних ідеалів і творчої манери письменника, чітко не визначена проблематика та жанрова парадигма прози М. Дочинця (розглянуті лише окремі романи), на детальний аналіз заслуговують художні засоби індивідуалізації обра-

зів (зокрема, з використанням екокритичного, геронтологічного, філософського векторів дослідження), вимагають ґрунтовних студій поетичальні особливості прози письменника.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Базилевський В. «Куди не кинь, підстеріга чужизна...». URL: <http://www.vox.com.ua/data/2013/09/01/volodymyr-bazylevskiy-kudy-ne-kyu-pidsteriga-chuzhyzna.html>.
2. Васьків М. Наративні особливості «Криничара» М. Дочинця: повчання через розповідь. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Філологія. Соціальні комунікації». 2013. Вип. 1. С. 25–29.
3. Величко С. Поняття «параболічний роман» як літературознавча проблема. Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського. Філологічні науки (літературознавство): зб. наук. пр. № 1 (21), квітень 2018. С. 27–32.
4. Вергелес Т. Мирослав Дочинець: Я – зачарована людина, що сумує за недосяжним. URL: <https://www.zik.ua/news/2012/02/24/>.
5. Гаврош О. Ідеальний багач із Мукачева <https://zakarpattya.net.ua/Zmi/103686-Idealnyi-bahach-iz-Mukacheva>.
6. Гаврош О. Синьор Робінзон URL: <http://litakcent.com/2012/02/06/synjor-robinzon/>.
7. Горболіс Л. Екокультурний вектор образу головного героя роману Мирослава Дочинця «Горянин. Води Господніх русел». Філологічні трактати. 2017. Т. 9. № 2. С. 124–132.
8. Горболіс Л. Екотілесний аспект осмислення взаємин людини і природи в романі Мирослава Дочинця «Світован. Штудії під небесним шатром». Філологічні трактати. 2017. Т. 9. № 3. С. 98–107.
9. Дочинець М: біобібліогр. покажч. / Уклад.: А. Вінницька, Є. Руденко; ред. Л. Голубенко; Миколаїв. обл. універс. наук. б-ка імені О. Гмирява. Миколаїв, 2017. 35 с.
10. Дочинець М. Світільник слова. Мукачево: «Карпатська вежа», 2013. 212 с.
11. Дочинець М. Роман із аркушем. Мукачево: «Карпатська вежа», 2017. 289 с.
12. Дяченко Ю. Архетип мудреця у романі М. Дочинця «Вічник». Студентський науковий вісник. Вип. 18. Кропивницький: РВВ ЦДПУ імені В. Винниченка, 2018. С. 88–90.
13. Зінчук І. Огляд книги Мирослава Дочинця: Дорога між словом і серцем. URL: https://vsiknygy.net.ua/shcho_rochytyaty/48312/.
14. Капленко О. Філософія прози Мирослава Дочинця. Українська та світова література в сучасному контексті: зб. матер. III Всеукр. наук.-практ. конф. для учнів 9–11 кл., учителів укр. та світової літ., студентів, магістрантів, аспірантів, здобувачів, науковців. Ніжин, 2014. С. 40–46.
15. Каралкіна Н. Мирослав Дочинець: «Я беру скарби нашого Закарпаття і вкладаю їх у твори». URL: <http://unicum-zak.info/uk/content/myroslav-dochynec-ya-beru-skarby-nashogo-zakarpattya-i-vkladayu-yih-u-tvory>.
16. Коцарев О. Як подружитися з грошима, собаками й водою <https://zakarpattya.net.ua/News/97915-IAk-podruzhytysia-z-hroshyma-sobakamy-i-vodoiu>.
17. Родик К. Дао, гроші, втрачений рай: чергова сходінка Мирослава Дочинця. Україна молода. 2013. 27 лютого. С. 13.
18. Родик К. Апґрейд жанру і виду. URL: <http://www.umoloda.kiev.ua/number/2025/164/72126/>.
19. Сверстюк Є. Мудрість серця: про книгу «Вічник». День. 2012. 27 січня. С. 23.
20. Скорина Л. «На своєму березі...»: необов'язкові міркування про книгу Мирослава Дочинця «Горянин». URL: <http://www.miroslav-dochinets.com/рецензії/87.html>.
21. Слабошпицький, М. Це вже окремих материк: проза М. Дочинця. Слово Просвіти. 2013. 7 лютого. С. 13.
22. Сорока П. «Горянин»: руслами господніх вод. Українська літературна газета. 2013. 2 грудня. С. 18.
23. Сорока П. Книга, принесена янголом. URL: <http://miroslav-dochinets.com/рецензії/120-книга,-принесена-янголом.html>.
24. Сорока П. Тайна сухого пера. Літературна Україна. № 43. 12 с.
25. Талько О. Імпресіоністичні елементи поезики Мирослава Дочинця (за романом «Вічник. Сповідь на перевалі духу»). Молодий вчений. 2017. № 2. С. 431–435.
26. Талько О. Новелістичний характер творчості М. Дочинця. Література. Фольклор. Проблеми поетики: зб. наук. пр. Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Київ, 2013. Вип. 39. С. 475–480.
27. Талько О. Художні особливості прози Мирослава Дочинця. Пріоритети сучасної філології: теорія і практика: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Ужгород, 10–11 лютого 2017 р.). Ужгород; Херсон, 2017. С. 38–40.
28. Щур О. Український Коельйо: Мирослав Дочинець зумів угадати запити типового читача. URL: <http://zakarpattya.net.ua/News/93717-Ukrainskyi-Koelio-Myroslav-Dochynets-zumiv-uhadaty-zapyty-typovoho-chytacha>.